

Semâvî Dinlerin Kutsal Kitaplarında Çevreyi Korumaya Dair Emir ve Tavsiyeler

*Halil İbrahim Şenavcu

*İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İzmir-Türkiye

Özet:

Dünya üzerinde yaklaşık üç buçuk milyar inananı bulunan üç semâvî din Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'in, kutsal kitaplarında çevrenin korunmasına atfedilen öneme rağmen uygulamada dikkat çeken büyük sorunların yaşandığı bir gerçektir. Dolayısıyla kutsal kitaplar çerçevesinde dinlerin çevre ve çevreyi korumaya dair görüşleri yaşanan sorunların çözümünde bir gereklilik olarak kabul edilmiş ve bildirimizin konusu olarak belirlenmiştir. Tebliğimizde, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ın temel kaynaklarında yani Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de yer alan çevre ve çevreye dair kavramlar hakkında bir değerlendirme yapılarak bu kitaplardaki çevreyi korumaya yönelik emir ve tavsiyeler tahlil edilecektir. Kur'an-ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddes'in çevrenin korunması noktasında belirlediği ilkelerin günümüz çevre problemlerine yapacağı katkı da çalışmanın vermek istediği temel mesajdır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Kitâb-ı Mukaddes, Çevre, Ahlâk

Orders and Recommendations for the Protection of the Environment in the Holy Books of the Celestial Religions

Abstract:

Despite the importance attached to environmental protection in the scriptures of the three celestial religions (Judaism, Christianity and Islam) which have approximately three and a half billion believers worldwide, is the fact that major problems pointed out in practice. In the opinions in religion about environment and environmental protection within the framework of the sacred books, were accepted as a requirement for the solution of the problems. It will be given information about concepts mentioned the environment in the Bible and the Qur'an in this paper, and then will be analyzed orders and recommendations for the protection of the environment in these books. It is the main message I wanted to give in this work that contribution to today's environmental problems of the principles set by the Qur'an and the Bible.

Key words: Qur'an, Bible, Environment, Morality

*Corresponding author: Address: Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies, Izmir Katip Celebi University, TURKEY. E-mail address: halilibrahim.senavcu@ikc.edu.tr, Phone: +902323293535/8736.

1. Giriş

İslamiyet, Yahudilik ve Hıristiyanlık, aralarında bazı farklılıklar olsa da kaynağını Allah'tan aldıklarını iddia etmelerinden dolayı bir kısım ilim adamı tarafından “Semâvî Dinler” olarak sınıflandırılmıştır. Dünyamızın yarıya yakınına oluşturan insanların dinlerini tanımlayan semavi dinlerin temel kaynağı ise şüphesiz ki kutsal kitaplarıdır. Bu dinlerin müntesipleri, hayatlarını, bu kutsal kitaplardaki emir ve tavsiyelere göre yaşadıklarında hem bu dünyada hem de öldükten sonra mutlu olacaklarına inanırlar. Dolayısıyla bu kutsal kitaplarda geçen her türlü emir, tavsiye ve yasağın uygulanmasının, inananlarca dünyayı daha yaşanabilir kılacağına inanılır.

Çevre ve çevre problemleriyle ilgili konuşurken, semâvî dinlerin mensupları tarafından oldukça önem verilen metinlerde bu konu ile ilgili geçen hususları değerlendirmek bir zorunluluktur. Tebliğimizin amacı da, semâvî dinlerin kutsal kitaplarının, çevre ve çevrenin korunmasına dair görüşlerini ortaya koymak, bu konuda karşılaşılan problemlere bu kitaplardan hareketle çözüm önerileri sunmaktır. Bu noktadaki hareket noktamız ise bu dinlerde temel kutsal kitap olarak kabul edilen Kur'an-ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddes olacaktır.

Çalışmamızda ilk olarak, semâvî din, kutsal kitap ve çevre kavramları tanımlanacak, ardından, semâvî dinlerin kutsal kitaplarında geçen çevreyi korumaya dair örnek ayet ve cümleler çerçevesinde konuyla ilgili meseleler tartışılacaktır. Sonuçta ise, bu kutsal kitapların çevrenin korunması noktasında belirlediği ilkelerin günümüz çevre problemlerine yapacağı katkı üzerinde durularak, atılması gereken adımlar hakkında öneriler sunulacaktır.

2. Tanımlar ve Açıklamalar:

Semâvî din, kökeni itibariyle ilahi Kaynağa yani Tanrı'ya dayanan din demektir. Bu ifade, her ne kadar günümüzdeki haliyle bu tanıma dâhil edilip edilmemesi hususu tartışılıyor olsa da, dinler tarihçileri tarafından Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'i kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. [1] Semâvî olduğu ifade edilen dinlerin, Allah'tan geldiği, vahiy ürünü olduğu, diğer dinlerin ise insan ürünü olduğu belirtilmek istenmektedir. Dinlerin tipolojisi çıkarılırken en sıkıntı çekilen mevzu da, sınıflandırmadır. Çünkü dinlerin her birini kendi özellikleri çerçevesinde değerlendirmek gerekirken, bazı dinleri birlikte değerlendirip bir kategoriye koyabilmek dinler tarihçilerini oldukça zorlamıştır.[2] Bununla ilgili bazı sınıflandırmalar yapılsa da üzerinde ittifak edilen bir sınıflandırma yoktur. Burada bir tercih yapmak zorunda olduğundan bu üç dini ortak çatı bir isimle adlandırmak amacıyla “semâvî dinler” ifadesi seçilmiştir.

Kutsal kitap, inananları tarafından Tanrı veya dindeki yüce sayılan bir şahıs tarafından yazdırıldığına/yazıldığına inanılan, içerisinde çoğu zaman o dine inananları mutluluğa erdirmek için emir, yasak, tavsiyelerin ve kâinatla ilgili açıklamaların bulunduğu değerli metinlere denir. Bu tanım “kutsal kitap” kavramının genel tanımıdır. Bir de özel anlamda “Kutsal Kitap” şeklinde baş harfleri büyük yazılan bir kavram vardır ki bu, Hıristiyanlar tarafından kutsal olarak kabul edilen, eski tabirle Kitâb-ı Mukaddes'in günümüzde bazı kesimlerce kullanılan tanımıdır.

Çalışmamızda “Semâvî dinlerin kutsal kitapları” derken kastımız, bu dinlerin birincil kaynakları olacaktır; yani İslamiyet'in kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim, Yahudiliğin kutsal kitabı Tanah

(Hıristiyanların tabiriyle Eski Anlaşma/Ahit), Hıristiyanlığın kutsal kitabı Eski ve Yeni Anlaşma/Ahit'tir. Kitab-ı Mukaddes ifadesi de, Yahudilik ile Hıristiyanlığın her ikisinin kutsal kitaplarını içerisinde barındırdığından bu dinlerin kutsal kitaplarından birlikte bahsedilirken yer yer kullanılacaktır.

Çevre, “insanların içinde yaşadığı ve faaliyetlerini sürdürdüğü ortam” veya “bir organizmanın var olduğu ortam ya da koşullar” şeklinde tanımlanmaktadır.[3] Çevrenin çeşitli bilim dallarına göre nasıl görüldüğü çalışmamızın kapsamı dışındadır. Bu yazımızda, içindeki her varlıkla birlikte kâinat, çevre olarak düşünerek değerlendirmelerde bulunulacaktır.

3. Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Çevre

Semâvî dinlerin kutsal kitaplarının çağdaş meselelere ayrı ayrı değinmesini beklemek yanlış olur; bu kitaplarda genel prensipler vardır. Biz bu sorunları o prensipler altında mütalaa edebilir, böylece Allah'ın yaklaşımını tespit edebiliriz. Bugünkü meselelerimize tek tek çözümleri de bu ilkelerden çıkarmaya çalışırız.

Allah, mevcûdâtın korunmasını emretmektedir. Semâvî dinlere göre varlık, Allah'ın eseri ve mülkü[4] olduğundan mukaddestir, saygındır; tahrip edilemez, hiçbir varlığa zorunlu bir gerekçe olmadan zarar verilemez.

Gerek Kitâb-ı Mukaddes'te gerekse Kur'an-ı Kerim'de, ilk insanın yaratıldıktan sonra yerleştirildiği mekân (Cennet veya Aden Bahçesi) anlatılırken hep yeşillikler, akarsular ve insana sunulan çeşit çeşit nimetlerden bahsedilmiştir. [5] Yalnızca, imtihan için yasak olan bir ağaca yaklaşmaması istenmiş, onun dışındaki tüm yaratılanlardan istifade etmesi konusunda serbest bırakılmıştır.[6] Aynı şekilde, imtihanı kaybedip ilk yurdundan çıkarılan insandan da dünyadaki temiz ve helal olan şeylerden yararlanması, dünyayı imar edip Yaraticının emirlerini dinlemesi ve güzel işler yapması emredilmiş, böylece O'nun sevgisini ve mükâfatını kazanacağı bildirilmiştir.[7]

Allah bizim önümüze cennet modelini sunarak, dünyayı cennete çevirmemizi istemektedir. Yeşillığe, ağaca, suya düşman olan bir millet var mıdır? Zemininden ırmaklar akan cennetler tabirinden yola çıkalım mesela: nehir resmi olsa bir odada, bir ortamda havuz ve fiskiyeler olsa ortamı nasıl da değiştirmektedir; bu durum genel geçer bir kabuldür.

4. Kur'an-ı Kerim'de Çevreye Verilen Önem

Kur'an-ı Kerim'de, yaratılmış olan her şeyin Allah'ı bir şekilde tesbih ettiğinden ve O'na secde ettiğinden bahsedilmektedir. Bazı tefsirciler Allah'ı tesbih etmeyi, “O'nun büyüklüğünü, yüceliğini ifade etmek” olarak, secde etmeyi de “Yaratılışa/fitrata uygun hareket etmek, Allah'a itaat etmek/boyun eğmek” şeklinde açıklamışlardır:[8]

“Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, halîmdir, bağışlayıcıdır.” (İsra , 17/44; ayrıca Hadid, 57/1; Cuma, 62/1)

“Görmez misin ki, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor; birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Allah kimi hor ve hakir kılarsa, artık onu değerli kılacak bir kimse yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.” (Hac, 22/18)

Yine Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın her şeyi bir düzene ve dengeye göre yarattığı ve insanların bu dengeyi bozmamaları, taşkınlık yapmamaları gerektiği vurgulanmaktadır:

“Göğü Allah yükseltti ve mizanı (dengeyi) O koydu. Sakın bu dengeyi bozmayın” (Rahman, 55/7-8)

“Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyiniz, bu hususta taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz; sonra sizi gazabım çarpar. Her kim ki kendisini gazabım çarparsa, hakikaten o, yıkılıp gitmiştir.” (Tâha 20/81)

Yüce Allah'ın yaptığı uyarıları dinlemeyen, haddi aşan ve çevreye zarar verenler nedeniyle, yani insanların kendi elleriyle yaptıkları yüzünden doğadaki problemlerin kendilerine bir ölçüde zarar vermesine Allah'ın izin verdiğini belirtmesi, belki de çevre sorunları ve karşılaşılan felaketlerle ilgili kaynağı gözler önüne seren en önemli Kur'an ayetlerinden biridir:

“İnsanların kendi işledikleri kötülükler sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Yanlıştan dönmeleri için Allah yaptıklarının bazı kötü sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır.” (Rum, 30/41)

Kur'an'da güzel, yaşanabilir çevre tasvirleri yapılarak da insanlara mesajlar verilir.[9] Bu hoş çevre anlatımlarında yer yer ağaçlar, meyveler, akarsular ve çeşitli hayvanlardan örnekler verilerek sanki doğanın olduğu gibi korunmasının önemine dikkat çekilmek istenir. Şu ayetler bunun örneğini teşkil eder:

“Herhangi biriniz ister mi ki, içerisinde her türlü meyveye sahip bulunduğu, içinden ırmaklar akan, hurma ve üzüm ağaçlarından oluşan bir bahçesi olsun; himayeye muhtaç çocukları var iken ihtiyarlık gelip kendisine çatsın; derken bağı ateşli (yıldırım) bir kasırga vursun da orası yanıversin? Allah, düşünesiniz diye size ayetlerini böyle açıklıyor.” (Bakara, 2/266)

“Bildiğiniz her şeyi size veren, size hayvanlar, oğullar, bahçeler ve pınarlar veren Allah'a karşı gelmekten sakının.” (Şuarâ, 26/132-134)

Çevrenin bir parçası olan hayvanlar hakkında da Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde bahsedildiğini, hatta birçok sûre isminin de hayvan adlarından müteşekkil olduğunu görürüz. Bunlara örnek olarak bal arısı (nahl), inek (bakara), fil (fil), karınca (neml) ve örümcek (ankebut) verilebilir.

Allahü Teâlâ, Kur'an'da çevremize ve bazı hayvanlara bakarak Allah'ın yaratma sanatını ve yüceliğini görmemizi, onlardan ibretler çıkarmamızı istemektedir:

“(İnsanlar) devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?” (Gâşıye, 88/17-20)

“Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. Zira size, onların karınlarındaki fişkı ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz. Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edirsiniz. İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır. Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylın yollarına gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.” (Nahl, 16/66-69)

“Şüphesiz Allah (hakkı açıklamak için) sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez. İman etmişlere gelince, onlar böyle misallerin Rablerinden gelen hak ve gerçek olduğunu bilirler. Kâfir olanlara gelince: Allah böyle misal vermekle ne murat eder? derler. Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir. Verdiği misallerle Allah ancak fâsıkları saptırır (çünkü bunlar birer imtihandır).” (Bakara, 2/26)

Ayrıca Kur’an-ı Kerim’de hayvanların insanlar için farklı faydalarından, görevlerinden ve yeryüzünde güzellik unsuru olduklarından da bahsedilerek onlara verilmesi gereken değere vurgu yapılmıştır:

“Hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için bir ısınma ve birçok faydalar vardır. Hem de onlardan yersiniz. Onları akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken de sizin için bir güzellik (ve zevk) vardır. Onlar ağırlıklarınızı, sizin ancak zorlukla varabileceğiniz beldelere taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok esirgeyicidir, çok merhametlidir. Hem binesiniz diye, hem de süs olarak atları, katırları ve merkepleri de yarattı. Bilemeyeceğiniz daha nice şeyleri de yaratır.” (Nahl, 16/5-8)

İslam’ın kutsal kitabı Kur’an, zaman, eşya, yiyecek gibi insana verilen nimetlerin gereksiz ve boş yere harcanması anlamına gelen israfı da şiddetle men etmiştir. Çünkü bir çeşit nimetlerin kötüye veya aşırı kullanılması, suiistimal edilmesi olan israf kul hakkıdır. Abdest alırken bile gerekli olduğu kadar su kullanmak gerektiği bildirilir Hadis-i Şeriflerde.[10] Dolayısıyla bu konudaki Yüce Allah’ın ve Hz. Peygamber (s.a.v)’in emrini dinlemek de insanları dengeli, ölçülü kullanmaya, var olan imkânları paylaşmaya itecektir.

“Yiyin, için. Ancak israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez”. (Araf, 7/31)

“Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma. Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.” (İsra, 17/26-27)

“Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O’dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.” (En’am, 6/141)

İslamiyet kalp, beden ve çevre temizliği konusunda hassasiyetle durmuştur. Kur'an-ı Kerim'deki ilk emirlerden birisi olan, “*Elbiseni temiz tut!*” (Müddessir, 74/4) ifadesi bile başlı başına İslam'ın bu konuya verdiği önemin bir göstergesidir. Yine bir başka ayette, “*Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de, temizlenenleri de sever.*” (Bakara, 2/222) buyrulmaktadır.[11]

İslam'da en önemli ibadet olan namaza başlamadan önce temizlenmek gerektiği de Kur'an'da şöyle bildirilir:

“*Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve - başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin (teyemmüm edin). Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.*” (Mâide, 5/6)

5. Kitâb-ı Mukaddes'te Çevreyi Korumaya Verilen Önem

Hem Yahudi hem de Hıristiyanların kutsal metinlerini içinde barındıran Kitâb-ı Mukaddes'te çevreye ve çevreyi korumaya dair pek çok ifadeye rastlanılır. Lynn White, Clive Ponting, Toynbee ve Ikeda gibi bir kısım araştırmacı, Kitâb-ı Mukaddes'te (Yaratılış, 1:26) bahsi geçen “her şeye hâkim olması için insan yaratmak” ifadesinden dolayı metinlerin ve geleneğin “insan merkezci” olduğunu söylemiş, dolayısıyla çevre sorunlarının kaynağının Yahudi-Hıristiyan geleneği olduğunu iddia etmişlerdir. Buna karşılık pek çok araştırmacı bu yaklaşımı parçacı olarak kabul etmiş; metinlerin bütüncül olarak ele alınmasıyla bu kitabın çevreye verdiği önemi anlamının mümkün olduğunu ifade etmişlerdir. Bu dinlerin âlimlerine göre de çevre kirliliğinden sorumlu tutulması gereken, Yahudilik, Hıristiyanlık veya Kitâb-ı Mukaddes değil, bu geleneklerin o devirlerdeki yanlış algılanışı olmalıdır.[12]

Kitâb-ı Mukaddes'te her şeyin Yüce Allah'ın yaratmasıyla var olduğu, dolayısıyla mülkünün, gerçek sahibinin de O olduğu şu ifadelerle anlatılır:

“*Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı.*” (Yaratılış, 1:1)

“*Rab'bindir yeryüzü ve içindeki her şey, dünya ve üzerinde yaşayanlar.*” (Mezmurlar, 24:1)

“*Ne evinden bir boğa, ne de ağlarından bir teke alacağım. Çünkü bütün orman yaratıkları, dağlardaki bütün hayvanlar benimdir. Dağlardaki bütün kuşları korurum, kırlardaki bütün yabanıl hayvanlar benimdir. Acıksam sana söylemezdim, çünkü bütün dünya ve içindekiler benimdir.*” (Mezmurlar, 50:9-12)

Kitâb-ı Mukaddes'te ilk yaratılan insan olan Âdem'in konulduğu Aden bahçesi şöyle tarif edilmektedir:

“*Rab Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem'i oraya koydu. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyi kötüyü bilme*

ağacı vardı. Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu.” (Yaratılış, 2:8-10)

Kitâb-ı Mukaddes'te de, Tanrı'nın bir istisna dışında yaratılan her şeyi Âdem'in emrine âmâde kıldığı anlatılmaktadır:

“Tanrı, “Kendi suretimizde, kendimize benzer insan yaratalım” dedi, “Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun.” Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı'nın suretinde yarattı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları kutsayarak, “Verimli olun, çoğalın” dedi, “Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun. İşte yeryüzünde tohum veren her otu, tohumu meyvesinde bulunan her meyve ağacını size veriyorum. Bunlar size yiyecek olacak.” (Yaratılış, 1:26-29)

“Rab Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Âdem'i oraya koydu. Ona, “Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin” diye buyurdu, “Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün.” Sonra, “Âdem'in yalnız kalması iyi değil” dedi, “Ona uygun bir yardımcı yaratacağım.” Rab Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Âdem'e getirdi. Âdem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı. Âdem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. Ama kendisi için uygun bir yardımcı bulunmadı.” (Yaratılış, 2:15-20)

Toprağı ekip biçmek ve hayvanlarla ilgili de Kitâb-ı Mukaddes'te önemli uyarılar yer almaktadır. Aşağıda görüleceği üzere, metinlerde insanlar gibi toprağın da hayvanların da dinlendirilmesi, onlara eziyet edilmemesi istenmektedir:

“Toprağınızı altı yıl ekecek, ürününü toplayacaksınız. Ama yedinci yıl nadasa bırakacaksınız; öyle ki, halkınızın arasındaki yoksullar yiyecek bulabilsin, onlardan artakalanı da yabanıl hayvanlar yesin. Bağınıza ve zeytinliğinize de aynı şeyi yapın. Altı gün çalışacak, yedinci gün dinleneceksiniz. Böylece hem öküzünüz, eşeğiniz dinlenir, hem de kadın kölenizin oğulları ve yabancılar rahat eder. (Mısırdan Çıkış, 23:10-12)

“Harman döven öküzün ağzını bağlamayacaksın.” (Yasa'nın Tekrarı, 25:4)

Ayrıca Kitâb-ı Mukaddes'te ağaçları korumayla, efendisini korumak arasında bağ kurulmuş ve bu yolla insanlara mesajlar verilmiştir. Yine başka bir ifadede savaşta bile ağaçlara zarar verilmemesi gerektiği vurgulanır:

İncir ağacını koruyan/budayan meyvesini yer; efendisini koruyan (hizmet eden) da onur kazanır. (Süleyman'ın Özdeyişleri, 27:18)

“Bir kentle savaşırken, kenti ele geçirmek için kuşatma uzun sürerse, ağaçlarına balta vurup yok etmeyeceksiniz. Ağaçların ürünlerini yiyebilirsiniz, ama onları kesmeyeceksiniz. Çünkü kırdaki ağaçlar insan değil ki kuşatma altına alsınız.” (Yasa'nın Tekrarı, 20:19)

Yeşil alanlar ve suyun bol olduğu yerlerin güzelliği[13] ise Kitâb-ı Mukaddes'te şöyle belirtilir:

“Rab çobanımdır, Benim eksiğim olmaz. Beni yeşil çayırda yatırır; Huzur veren sulak yerlerde dolaştırır (ya da sakin suların kıyısına götürür).” (Mezmurlar, 23:1-2)

Kitâb-ı Mukaddes’te “kirlilik” kavramı fizikî kirlilikten çok, günah işleyerek, manevî açıdan kirlenme anlamında kullanılmıştır. Beden, çevre ve kalp temizliğine önem vermek hususundaki ifadelere birkaç örnek:

“İçinde yaşadığınız ülkeyi kirletmeyeceksiniz. Kan dökmek ülkeyi kirletir. İçinde kan dökülen ülke ancak kan dökenin kanıyla bağışlanır. İçinde oturduğunuz, benim de içinde yaşadığım ülkeyi kirletmeyeceksiniz; çünkü ben İsraililerin arasında yaşayan Rab`bim.” (Çölde Sayım, 35:33-34)

“Dünyada yaşayanlar onu kirletti. Çünkü Tanrı’nın yasalarını çiğnediler, kurallarını ayaklar altına aldılar, ebedi antlaşmayı bozdular.” (Yeşaya, 24:5)

“Sizden önce bu ülkede yaşayan insanlar bütün bu iğrençlikleri (ensest, eşcinsellik ve hayvanla ilişki) yaparak ülkeyi kirlettiler. Eğer siz de ülkeyi kirletirseniz, ülke sizden önceki uluslara yaptığı gibi sizi de kusar. Kim bu iğrençliklerden birini yaparsa halkın arasından atılacaktır. Buyruklarımı yerine getirin, sizden önceki insanların iğrenç törelerine uyarak kendinizi kirletmeyin. Tanrınız Rab benim.” (Levililer, 18:27-30)

“Donatımınız arasında yeri kazmak için bir gereç bulsun. İhtiyacınızı gidereceğiniz zaman bir çukur kazın, sonra da dışkınızı örtün.” (Yasa’nın Tekrarı, 23:13)

Araştırmacılar, Hz. İsa’nın Matta 5. Bab 7. Cümlede geçen *“Ne mutlu merhametli olanlara! Çünkü onlar merhamet bulacaklar.”* sözü ve buna benzer sözlerinden[14] de Hıristiyanlıkta kâinattaki bütün yaratılanlara iyi davranmanın ödüllendirileceğinin belirtildiğini ifade ederler. Çünkü cümlede yer alan merhametin sadece insanlara karşı değil, bütün varlıklara karşı gerçekleştirilmesi gerektiği kabul edilir.[15]

Sonuç

İslam dininin kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim’de insanın en güzel şekilde yaratıldığı ve yeryüzündeki tüm yaratılanların onun emrine amade kılındığı/ona emanet olarak verildiği bildirilmiştir. Allah, insanoğlunun bu verilen nimetleri kullanırken dengeli olması gerektiğini, aşırı ve gereksiz kullanımdan, yani israftan kaçınması sayesinde de düzenli ve güzel bir yaşamın mümkün olabileceğini vurgulamıştır. Kur’an’da ayrıca yeryüzü ve gökyüzünde yaratılıştan kaynaklanan bir sorunun olmadığı, aksine buralarda görülen bütün problemlerin insanların kendinden kaynaklandığı ifade edilmiştir.

Her ne kadar, metinlerin insan merkezci olduğu yönünde eleştirilere muhatap olmuş olsa ve çevreci olup olmadığı konusunda bazı tartışmalar mevcutsa da, Yahudilerin ve Hıristiyanların kutsal kitaplarını içerisinde barındıran Kitâb-ı Mukaddes’te çevre ile ilgili pek çok unsura rastlamak mümkündür. Bu metinlerde de aynı şekilde çevrenin dikkatli kullanılması ve korunması gerektiğine dair uyarılar yer almaktadır.

Semâvî olarak sınıflandırılan bu üç dinin kutsal kitaplarında çevrenin korunmasına dair pek çok emir ve tavsiye yer almasına rağmen, bu dinlerin mensuplarının bu sözlere uygun davranışta bulunmaması, kutsal kitaplardaki çevreye dair olumsuz ifadelerin var olmasından değil; tamamen kutsal kitaplarda yazılanları bilmemeleri ve/veya dinlememelerinden/onlara uymamalarından kaynaklanmaktadır.

Din ve ahlak eğitimi verilirken beraberinde doğru ve ciddi bir çevre eğitimi de verilmelidir. Din dersleri içerisinde kutsal kitaplardaki çevrenin korunmasına dair ifadelerin yer almasına da özen gösterilmelidir. İnsanlara, kutsal kitaplarda da vurgulanan, “çevreye verilen zararların yine kendilerine döneceği” hususu görüntülü, videolu örneklerle küçük yaştan itibaren uygun bir dille anlatılmalıdır.

Diğer suçlarda olduğu gibi çevreyi kirletmeyle ilgili suçlarda da caydırıcılığın cezalarla sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak bunun sırf ceza vererek başarılacağı düşünülmemelidir; bunun yanında belki de en önemlisi bu doğayı bize ikram eden Yaratıcının bizleri her an izlediği bilinci (yani İslâmî tabirle, “ihsan kıvamı”) de güzel bir şekilde işlenmelidir. Bu bilinçle yaşayan şahsın, nasıl kameralar önünde suç işlemekten çekiniyorsa, İlahî kamera önünde de bundan kaçınacağı unutulmamalıdır. Yüce Allah’ın, yaptığımız her hareketi kayıt altına aldığı ve bu kayıtların O’nun bize (dünya ve/veya ahirette) ceza ve mükâfat vermesinde kullanacağı en önemli delillerden olacağı konusu da vurgulanması gereken mühim bir husustur.

Kaynaklar

- [1] Kahraman, Ahmet, Mukayeseli Dinler Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2013, s. 157, 409.
- [2] Küçük, Abdurrahman, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009, s. 27-29; Şinasi Gündüz, “Giriş”, Yaşayan Dünya Dinleri, (ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 29-30; Ekrem Sarıkçıoğlu, Din Fenomenolojisi, Fakülte Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Isparta, 2011, s. 305-334.
- [3] Yılmaz, Ensar, Hint Kültüründe ve Tek Tanrılı Dinlerde Çevre Toplum İlişkisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, , 2010, c. 12, Sayı: 1.
- [4] Nur, 24/42; Mezmurlar, 24:1; 50:9-12.
- [5] Bakara, 2/25; Âl-i İmrân, 3/15, 195, 198; Nisa, 4/57; Nahl, 16/31; Hacc, 22/23; Rahman, 55/54-76; Vâkıa, 56/28-34; Yaratılış, 2:7-16.
- [6] Bakara, 2/35; A’raf, 7/19; Yaratılış, 2:16-17.
- [7] Bakara, 2/168; Hûd, 11/61; Levililer, 11:2-47; Yaratılış, 26:4-5.
- [8] Esed, Muhammed, Kur’an Mesajı Meal Tefsir, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, s. 567-568; Muhammed Tahir b. Âşur, Tefsiru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr, Dâru’t-Tunusiyye, Tunus, 1984, c. 17, s. 226; Muhammed b. Ömer Fahreddin Razi, Mefâtihu’l-Ğayb, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2009, 3. Baskı, c. 23, s. 18; İslamoğlu, Mustafa, Hayat

Kitabı Kur'an: Gerekçeli Meal-Tefsir, Düşün Yayıncılık, 11. Baskı, İstanbul, 2010, s. 536, 643; Şener, Abdulkadir, M. Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım, Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İzmir, 2011, s. 285, 333.

[9] Özdemir, İbrahim, Çevre ve Din, Çevre Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 161-163.

[10] Görmez, Mehmet, "Dünyayı İmar Etmek", Diyanet Dergisi, Sayı: 247, Ankara, 2011.

[11] Bu doğrultuda bir başka ayet için bkz. Tevbe, 9/108.

[12] Özdemir, s. 93-101. Bu konudaki tartışmalar için ayrıca bkz. Yaşar Fersahoğlu, Dinler ve Çevre, Çamlıca Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s. 156-170.

[13] Bu imajın, erken dönem Hıristiyan sanatına, özellikle taş mezarlarına kazınan resimlere yansıdığı görülmektedir. Bkz. Williamson, Beth, Christian Art: A Very Short Introduction, Oxford, 2004, s. 5.

[14] Bkz. Matta, 5:1-10.

[15] Bkz. Fersahoğlu, s. 151-152.